

»KELL-E AZ EGYETEMEN PSYCHOANALYSIST TANÍTANI?«***Egy eredeti Freud-szöveg megkerüléséről****

Michael Schröter

A hatvannyolcas mozgalom központi elméleti orgánuma, az *Argument* című berlini folyóirat 1969-ben jelentette meg 50., jubileumi füzetét: egy vaskos, piros színű különszámot, amely *A polgári társadalomtudományok kritikája* időszerű címet viselte. A hozzászólók közé tartozott Frigga Haug, Wilfried Gottschalch vagy Klaus Horn – de mellettük Sigmund Freud is, a *Kell-e az egyetemen psychoanalysist tanítani?* című, három oldalas szöveggel. Amikor e kötetet összeállították, nyilvánvalóan a mozgalom sok híve hitt abban, hogy Freud és Marx egymással összekapcsolhatók; röviddel később ezen „és” mentén különváltak a gondolkodók.

Annakidején hallgatóként olvastam e rövid szöveget, és emlékszem, hogy – az *Argument* szerkesztőségéhez hasonlóan – politikumnak éreztem azt. Hogy a címben feltett kérdésre maga Freud igenlő választ adott, ex cathedra igazolni látszott azt az óhajt, amelyben néhány barátommal együtt én is osztoztam: tanulmányaink során szerettünk volna többet megtudni a pszichoanalízisről – azért is, és éppen azért, mert nem orvostanhallgatók, hanem bölcészek és társadalomtudósok voltunk. Valamiképpen bizonyára arról a kérdésről is szó volt, hogy ez az információ elvezethet-e egy pszichoanalitikus kiképzéshez, de ezen még nem gondolkodtunk ilyen pontosan. Mindenesetre barátaimmal együtt rendszeresen látogattuk azokat a kurzusokat, melyeket 1969-

* A fordítás forrása: Michael Schröter: Freuds Memorandum »Soll die Psychoanalyse an der Universität gelehrt werden?« Zur Wiederauffindung des verschollenen Originals. In: *Merkur* 2009, no722, 599-609. E tanulmány tudományos jegyzetekkel bővített változata a *Luzifer-Amor. Zeitschrift zur Geschichte der Psychoanalyse* című folyóirat következő számában fog megjelenni. A jelenlegi változatot Michael Schröter szíves engedélyével közöljük.

ben kezdett tartani egy berlini analitikus a Freie Universität szociológus hallgatói számára.

Már akkor felkeltette figyelmemet az a különös körülmény, hogy a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról szóló szöveg nem Freud eredeti szavaival maradt fenn, hanem csak magyar fordításban, ami 1919 márciusában a *Gyógyászat* hasábjain jelent meg. Egy, a magyar fordítás alapján készült angol változat alapján ültette vissza Anna Freud a szöveget német nyelvre. Ugyanez a háromszorosan nem autentikus változat került be a Freud összes műveinek [*Gesammelte Werke*] 1885 és 1938 közötti szövegeket tartalmazó kiegészítő kötetébe [*Nachtragsband. Texte aus den Jahren 1885 bis 1938*]. Valójában az 1969-es publikáció is a fenti kötetből való előnyomás volt, amelynek megjelenését már a '60-as évek közepe óta tervezték, de csak 1987-ben valósult meg. Egy előzetes megjegyzésben ott is, akárcsak korábban az *Argument*ben, ez olvasható: „A szöveg német nyelvű eredetije nyomtalanul eltűnt.”

A negyven évvel ezelőtti megjelenés mélyen bevésődött emlékezetembe. Ennek köszönhetek egy aha-élményt. Amikor két évvel ezelőtt Jeruzsálemben Max Eitingon – 1933-ig a berliniek és a nemzetközi pszichoanalízis szürke eminenciása¹ – irodalmi hagyatékát néztem át, egy 1919. március 16-án kelt és „Kedves Doktor Úr”-nak szóló, hosszabb, kézzel írt Freud-levélre bukkantam, amely ezzel a mondattal kezdődik: „Azt a kérdést, hogy a psychoanalysis-t az egyetemen tanítják-e, két oldalról lehet megvilágítani.” Ez homályosan ismerősnek tűnt nekem. Utánanéztem az összkiadásban, és valóban: a levél az először az *Argument*ben megjelent írás „nyomtalanul eltűnt” eredetije volt. Csak a bevezetés és a zárás (dátum, megszólítás, üdvözlés) hiányzott belőle. Freud a szöveget nyilvánvalóan kezdettől fogva félhivatalos állásfoglalásnak szánta, melyhez a levélforma csak a baráti-informális keretet adta.

A szöveg eredeti változatának felfedezése négy lényegi kérdést vet fel, melyekre röviden kitérek: Ki volt a levél címzettje? Milyen kontextusban íródott? Mi a történeti jelentősége? Hogyan viszonyul Freud eredeti szövege a negyedkéztől való fordításhoz, amely a magyar nyelvről az angolon keresztül került vissza német nyelvre?

¹ Vö.: Sigmund Freud – Max Eitingon: *Briefwechsel 1906-1939*. Tübingen: edition diskord, 2004.

A címzett kérdéséhez: Az Eitingon-hagyaték levéltári jegyzékében levelünket Hermann Struckhoz rendelik hozzá: bizonyára azért, mert a Freud-levelek zöme, melyek összefüggésében található, annak a berlini művésznek van címezve, aki 1914-ben Freudról is készített portrét. Ám Struckhoz írt leveleiben Freud legtöbbször az „Igen tisztelt Uram”, olykor az „Igen tisztelt Mester” vagy „Tisztelt Uram” megszólításokat használta, és Freudnál biztosak lehetünk afelől, hogy megszólításai jól átgondoltak, és konzisztensek is maradnak. Ezenkívül természetesen a levél tematikája sem illett Struckhoz. A „Kedves Doktor Úr” valaki más kellett, hogy legyen. De vajon ki?

E kérdés megválaszolásában három támpont lehet segítségünkre: maga a megszólítás, valamint a „Szívélyes üdvözlettel” zárás; az első megjelenés egy magyar folyóiratban; és a dátum. Ezek szerint a levél egy olyan magyar címzettnek szól, akivel Freud bizalmas, de nem közvetlen baráti viszonyban állt; és az ebben az időszakban íródott levelekben feltétlenül kellene, hogy legyen utalás az állásfoglalásra.

Freud akkoriban nagyon bensőséges viszonyt ápolt Ferenczi Sándorral, a magyar pszichoanalízis kreatív vezéralakjával, csakúgy mint Freund Antallal, egy budapesti sörgyárossal, aki nála volt analízisben, majd mecénásként lépett fel, és az első világháború után többek között egy pszichoanalitikus kiadó alapítását is lehetővé tette. Legelőször is Ferenczire gondolnánk – annál is inkább, mert ő készítette elő az állásfoglalás publikációját, és vélhetően ő is fordította azt. Csakhogy Ferenczit Freud „Kedves Barátom”-ként szólította meg. Freud Freund Antalhoz – akit „Tóni”-ként emlegetett – írott leveleit nem ismerjük, tehát az azokban alkalmazott megszólítási formát sem. De a fennmaradt válaszlevelek nem említik a pszichoanalízis egyetemi tanításáról szóló kéziratot.

Így a magyarok kis seregéből, akikkel Freud a kérdéses időben kapcsolatban állt, a levél címzettjeként mindenekelőtt egy jelölt jöhet számításba: az orvos Lévy Lajos, akinek a felesége, Kata – Freund Antal egyik testvére – szintén Freudhoz járt analízisbe, és akkoriban olyan szívélyes kapcsolatot tartott fenn az időödő férfival, amelyet az egyre kevésbé férfiakkal és egyre inkább fiatal hölgyekkel alakított ki. 1918 nyarán Freud néhány héten át élvezte Lévyék fényűző vendéglátását. A későbbi években Lévy Lajoshoz többször mint „házi orvos”-hoz fordult. Leveleiben „Kedves Doktor Úr”-nak szólította és a végén „szívélyesen” üdvözölte. És – Lévy volt a *Gyógyászat* főszerkesztője,

amely először közölte a pszichoanalízis egyetemi tanításáról szóló Freud-írást.

Már ezek a tények is meglehetősen meggyőzőek, van azonban még egy, amely ezeknél is erősebb bizonyító erővel rendelkezik. Míg úgy tűnik, Freudnak csak kevés Lévy Lajosnak szóló levele maradt fenn, a feleségéhez írott leveleinek tekintélyes kötegét találjuk a washingtoni Library of Congressben, ahol a „Freudiana” legnagyobb készlete lakozik. És itt olvassuk az alábbi, 1919. március 14-én – két nappal 16-a, a „Kedves Doktor Úrnak” címzett állásfoglalás kelte előtt – írt sorokat: „Drága Kata / Mai levele olyan varázserővel bír, hogy engem azonnali válaszra késztet, amely azonban csak fél válasz lehet. A másik felére vasárnap délelőtt kell időt szakítanom, mert a védőbeszédet jól meg kell fontolni.” És a végén így ír: „Ég Önnel, ... és vigasztalja ádáz férjét vasárnapi levellemmel.” Ezekből a megjegyzésekből kitűnik, hogy Lévy Lajos egy védőbeszédet kért Freudtól, ami időközben sürgőssé vált. Freud a munkanapjait követő esteiken nem találta az ehhez szükséges koncentrációt, de azt ígérte, hogy a legközelebbi vasárnapon eleget tesz az óhajnak. És ez a vasárnap március 16-a volt. Bizonyosan kiindulhatunk tehát abból, hogy Freud a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról való állásfoglalását tartalmazó levelét Lévy Lajosnak címezte.

De hogyan került a kézirat Max Eitingonhoz? Ez a kérdés mindeddig tisztázatlan. Az a néhány fennmaradt levél, amit Lévy Eitingonnak írt, 1925-től datálódik, és más témákról szól. Adódott azonban egy olyan helyzet, amikor Eitingonnak minden oka meg lehetett arra, hogy látni akarja Freud „védőbeszédét”: 1919-ben kilátás nyílt arra, hogy a pszichoanalízis esetleg megvetheti a lábát a Berlieni Egyetemen. Karl Abrahamnak, aki 1925-ben bekövetkezett haláláig vitathatatlanul a berlini analitikusok első embere volt, a kultuszminiszter felszólítására állásfoglalást kellett benyújtania a tárgyban, amelyet aztán az orvosi fakultás elé kellett terjeszteni. Az 1920. április 29-én kelt szöveget Abraham mint elnök (és az akkori titkár) írta alá a „Berlieni Pszichoanalitikus Egyesület” számára. Hogy mennyiben vállalt részt Eitingon a szöveg megfogalmazásában, nem mondható meg biztosan; de azt, hogy ő volt az, aki részt vett benne, több indícium is valószínűvé teszi. Ezen írás és Freud 1919. márciusi szövegének témafelvetései majdnem megegyeznek. Jól elképzelhető, hogy Eitingon megpróbálta Freud ötleteit az akkori berlini célok számára hasznosítani, és ezért kérte el Lévytől az állásfoglalást.

A freudi „védőbeszéd” keletkezési körülményeinek vizsgálata a „k.u.k.” Monarchia összeomlását követő társadalmi átalakulások kellős közepébe vezet. A budapesti orvostanhallgatók 1918 októberétől kezdődően felkarolták azt a kezdeményezést, hogy a pszichoanalízis, docensként Ferenczivel, bekerüljön az egyetemre. November végén Ferenczi közölte Freuddal, hogy mintegy ezer aláírás gyűlt össze. Két hónapra rá benyújtották a petíciót az oktatási miniszterhez. A budapesti orvostudományi fakultás 1919. március 25-én – néhány nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után – adott bírálata szigorúan elutasító volt. A Tanácskormány ugyanakkor Ferenczit májusban a pszichoanalízis professzorának tette meg – olyan esemény ez, amely rövid időtartama és csekély hatása ellenére mitikus hírnévnek örvend a freudi iskola hagyományában.

A szakirodalom általában azt feltételezi, hogy Freud a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról szóló szövege az 1918 végén fellépő hallgatói törekvések támogatásául keletkezett. Ez a kijelentés azonban csak hozzávetőlegesen helyes. Ténylegesen meg kell néznünk az állásfoglalást közlő folyóirat pontosabb kontextusát.

Ferenczi ezt írta Freudnak 1918. november 7-én: „A kétszáz diák, aki tőlem akar tanulni, úgy tűnik, a tervet nagyobb megmozdulás részévé tette, mely általában véve az egyetemi tanulmányokra vonatkozik.” (Freud/Ferenczi II/2., 188.)* A kérdés, hogy a diákok kezdeményezése további fakultásokra is kiterjedt-e, itt függőben maradhat. Az mindenesetre világos, hogy Budapesten élénk eszmecsere folyt a teljes orvosi stúdium reformjáról. A Lévy Lajos által szerkesztett *Gyógyászat* az 1918-as év végétől fóruma volt ennek diszkusszióknak, amely az orvosi tanulmányok nagyobb praxisközelségének kívánalma körül forgott.

Az 1919. február 23-i *Gyógyászat*ban a Lévyvel barátságban álló Ferenczinek is megjelent egy vonatkozó írása. A folyóiratban kialakult eszmecsere során ebben kerül először említésre a pszichoanalízis, számos különböző vitás pont – éves kórházi gyakorlat bevezetése az orvostanhallgatók számára, közhigiénia kérdésköreinek oktatása és egyebek – sorában. Egy hónapra rá, március 23-án Révész Géza pszichológiai professzor cikke következik, amelyben jótékony távolságból

* *Sigmund Freud–Ferenczi Sándor: Levelezés. 1917-1919.* II/2. köt. Thalassa Alapítvány, Pólya Kiadó, Bp. 2003

tárgyalja *A pszichoanalízis egyetemi tanítását*. A pszichoanalízisért való síkrazállások sorozatát március 30-án Freud eredeti írása koronázza meg.

E szűkebb kontextus láttán könnyen nyomon követhető Freud közlésének keletkezése: Lévy, vélhetően Ferenczi és von Freund támogatásával, szívügyévé tette, hogy a pszichoanalitikus katedra követelését felvegye az orvostudományi stúdium reformjának desideratumai közé. A folyóiratában vitára bocsátott reformmal kapcsolatosan nemcsak Ferenczitől és Révészről kért szöveget, hanem magától Freudtól is. Március közepére akuttá vált a dolog, mert a folyóiratbeli diszkusszió a végéhez közeledett. Ezért volt hát Freud sürgetése, amint arról Freud Lévy Katának írt leveléből tudomást szereztünk. Freud írása végül még éppen időben érkezett.

Marad a kérdés, hogy kitől származik a magyar nyelvű szöveg. Erre vonatkozóan egy indícium áll rendelkezésünkre. 1919. április 5-én, tehát szűk egy héttel a megjelenés után Ferenczi ezt írja Freudnak: „Engedelmeivel [...] beillesztettem egy kis mondatot az Ön kis fogalmazványába a PszA oktatásról. Valahogy így: »A Psz.A. pszichóziskutatáshoz pszichiátriai részlegre volna szükség.«” (Freud/Ferenczi II/2., 230.) – tehát egy ambulatóriumra »ideges személyek«, vagyis neurotikusok számára, amiről Freud írt. E beillesztés ténye bizonyítja, hogy Ferenczi szerkesztette Freud szövegének fordítását, és azt is valószínűsíti, hogy ő is készítette azt (mint más esetekben).

Következik a Lévy Lajoshoz írt levél Freud saját szavaival*:

Wien 16. 3. 19

Kedves Doktor Úr

Azt a kérdést, hogy a psychoanalysiszt az egyetemen tanítsák-e, két oldalról lehet megvilágítani; az analytikus szempontjából és az egyeteméből.

1. Az analytikusnak csak elégtételére szolgálna, ha az egyetemi oktatás a psychoanalysiszt felvenné körébe, de ő maga az egyetemet nélkülözheti, a nélkül, hogy kárát vallaná. A theorikus útmutatást, a

* Ferenczi fordításának írásmódjában, ahogy az a *Gyógyászat* hasábjain (1919, 59. évf., 13. sz., 192.), majd a *Thalassában* (2004/2: 132-134.) megjelent. (*A ford.*)

melyre szüksége van, megtalálja az irodalomban és még behatóbban a psychoanalytikai egyesületek ülésein, továbbá régebb és tapasztalt egyesületi tagokkal való személyes érintkezésben. Gyakorlati tapasztalatokat önanalysisén kívüli esetek kezelésével nyerhet, elismert psychoanalytikus vezetése és felügyelete mellett.

Épen az egyetemről való kirekesztés teremtette meg ezt a szervezkedést. A mennyiben e kizárás továbbra is fennmaradna, úgy ez a berendezkedés kétségtelenül ezentúl is jól be fog válni.

2. Az egyetem szempontjából arról van szó, hogy egyáltalán el akarja-e ismerni e psychoanalysis jelentőségét az orvosnak és a tudomány emberének kiképzésére? Ha ezt megteszi, úgy gondoskodnia is kell arról, miként illeszse be a tanítás keretébe.

A psychoanalysis jelentősége az orvosi és az egyetemi studium egészére nézve kötelező pontokon nyugszik:

a. Joggal emelték az orvospképzés ellen az utolsó évtizedekben azt a kifogást, hogy a hallgatót egyoldalulag az anatomia, physika és chemia terén tájékoztatja és elmulasztja őt arra reávezetni, mily fontosak a lelki tényezők a különböző életjelenségekben, a betegségekben és az orvosi kezelésben. A képzésnek ez a fogyatékosága utóbb az orvos megdöbbsentő hiányának bizonyul. És ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy nem érdeklődik az egészséges és beteg ember életének legeslegérdekesebb problémái iránt, hanem egyenesen ügyetlenné teszi a beteg kezelésében, a kire minden kuruzsló és gyógyművész nálánál nagyobb hatással tud lenni.

Ez az érezhető hiány már régen kívánatossá tette, hogy a tantervbe az «orvosi psychologia» collegiuma felvétessék. Azonban a míg ez az előadás az iskolai lélektanra vagy a részletkérdésekkel foglalkozó kísérleti lélektanra támaszkodott, nem adhatta meg a medikusnak azt, a mire szüksége van, nem hozta őt közelebb az életnek és hivatásának követelményeihez és ezért nem is állandósult a tantervben.

Psychoanalytikai előadás meg tud felelni e követelménynek. Bevezető részében, mielőtt a tulajdonképeni psychoanalysisről szólna, részletesen kellene tárgyalnia a minden psychotherapia alapját képező vonatkozásokat a testi és lelki élet között, a suggestiót minden formájában és rá kellene vezetnie arra, hogy a psychotherapia betetőző befejezését a psychoanalysisban nyerte el. A psychoanalysis minden más rendszernél inkább hivatott arra, hogy orvostanhallgatónak való lélektant tanítson.

b. További feladata psychoanalysisnek az lenne, hogy a psychiatria tanulmányára előkészítsen. A psychiatria mai formájában tisztára leíró; a tanulóval a kórképek sorozatát és arra képesíti őt, hogy felismerje

ezek közül a gyógyíthatatlanokat és a közveszélyeseket. Az orvosi tudás többi ágához csak az organikus etiologia és az anatómiai lelet tekintetében kapcsolódott hozzá. Észleléseinek anyagát egyáltalán meg nem értheti Erre csakis a lélek mélységeit kutató psychologia (Tiefenpsychologie) vállalkozhat.

Értésüléseim szerint Amerikában felismerték, hogy a psychoanalysis, mint a «mélypsychológiának» első kísérlete, a psychiatria eddig megoldatlan részét sikerrel veszi munkába. Ezért Amerikában már sok orvosi iskolában tartanak psychoanalytikai előadásokat, bevezetést a psychiatriába.

A psychoanalytikai oktatásnak két fokozatban kellene végbemennie; elemi cursus formájában az összes orvostanhallgatók számára és specialis előadássorozatba elmeorvosok számára.

c. A psychoanalysis a lelki folyamatok és szellemi műveletek vizsgálatában különleges módszerét követi, mely nemcsak kóros lelki működésre, hanem művészi, philosophiai és vallási problémák megoldására is alkalmazható és így már több új szempontot és értékes felvilágosítást nyújtott az irodalomtörténet, mythologia, culturtörténet, vallásphilosophia terén stb. Az általános psychoanalytikai előadásokat tehát e tudományágak hallgatói részére is hozzáférhetőkké kellene tenni. E tudományágak megtermékenyítése analytikus eszmék által az *universitas literarum* értelmében szorosabb kapcsolatot teremtene az orvostudomány és a philosophiában összefoglalt tanulmányszakok között.

Összefoglalásképen azt kell mondanunk, hogy az egyetem csak nyerhet azáltal, hogy a psychoanalysis oktatását programjába felveszi. Ez az oktatás csak dogmatikus-kritikus módon, theoretikus előadás útján történhetik. Bemutatásnak vagy kísérletnek csak nagyon szűk teret enged. A psychoanalysis oktatójának kutatás céljaira elegendő egy ambulatorium, mely u. n. idegesek személyében anyaghoz juttatja.*

Számolnunk kell azzal az ellenvetéssel, hogy így az orvostanhallgató sohasem fog rendes psychoanalysisist tanulni; ez így is van, ha az analysis practikus művelésére gondolunk. Azonban elég, ha az analysisből és *tőle* tanulnak valamit. Az egyetemi oktatás az orvostanhallgatót kész műtősebésszé sem avatja. Senki a ki a sebészetet választja hivatásá-

* A *Gyógyászatban* közölt fordításban ezen a helyen áll a Ferenczi által beszűrt mondat: „A psychiatria lélekemelő műveléséhez elmeosztályra is volna szükség.” (A *ford.*)

nak, térhet ki az elől, hogy további kiképzésétől valamely sebészeti intézetben való több évi működéssel ne gondoskodják.

Szívélyes üdvözlettel
Az Ön Freudja

Freud Lévy kérésére rögzített megmondolásai történeti szempontból mindenekelőtt azért érdekesek, mert pontosan azon az időbeli határvonalon állnak, amelyen a pszichoanalitikus képzés kialakulni kezdett.

Az itt bemutatott szöveg még messzemenően egy olyan képzési formára nyúl vissza, amelynek alapjait 1910-ben fektették le. Ebben a pszichoanalitikus egyesületek tudományos élete – az irodalom tanulmányozásával kiegészülve – játszotta a döntő szerepet. A freudi analitikus kompetenciáját a külvilág számára nem egy formális végzettség megszerzése jelezte, hanem a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület egy helyi csoportjában való tagság.

Ha megvizsgáljuk, hogyan jellemzi Freud az általa ajánlott „psychoanalytikai előadást”, akkor az 1916/17-es tanév téli szemeszteréig tartott és a *Bevezetés a pszichoanalízisbe* kötetben megjelentetett előadás-sorozat körvonalait ismerhetjük fel. Ez vonatkozik az elvételeken és álmokon keresztül megvilágított általános mélylélektantól a neurózisok tanáig vezető útra, de a pszichoterápiának a pszichoanalízisben elnyert „betetőző befejezésére” és a szellem- vagy kultúratudományok kérdéseire való ismételt kitekintésre. Hogy Freud, másrésről, 1919-es szövegében ilyen határozottan hangsúlyozza a „psychoanalytikai előadás” élet- és gyakorlatközelségét, valószínűleg az akkori magyar reformvita hangsúlyhelyeződésének tudható be.

Állásfoglalásában Freud a képzés két relatíve új, sajátos elemét is érinti, melyek a következők: a leendő pszichoanalitikus saját analízise, amiből a „kiképző analízis” lett, és a kóresetek kezelése „elismert psychoanalytikus vezetése és felügyelete mellett”, ami a későbbi „kontrollanalízis” vagy „szupervízió” előfutára – talán ezek első rendszerező szándékú említését találjuk itt. Azonban mindkét elem szabályozatlanul jelenik meg, nem az analitikusi tevékenység előfeltételeként.

Freud nyomatékosan elmagyarázza, hogy az analitikusképzés fennálló formáját egyrésről kielégítőnek, másrésről egy, a külvilág által a pszichoanalízisre kényszerített anomáliának érzi. Elképzelése szerint a

pszichoanalízisnek helye kell, hogy legyen az általános orvostudomány-
oktatásban, emellett az egyetemi oktatás más hasonló speciális tár-
gyakhoz, pl. a sebészethez hasonlóan hosszabb, gyakorlati tovább-
képzéssel egészülne ki. Zürichben 1906-tól körvonalazódott egy ilyen
irányú fejlődés perspektívája, de mióta Eugen Bleuler, a pszichiátria
ottani ordináriusa Freudtól, illetve tanaitól eltávolodott, ez a „normális
út” bezárult a pszichoanalízis előtt. Az akadémiai pszichiátria szinte
egyhangú elutasítással viseltetett vele szemben.

Négy hónappal Freud állásfoglalásának lejegyzése után a pszicho-
analízis egy olyan lépéssel oldotta fel az ostromzárát, amely új korszak-
ot hozott történetében. 1919. július 21-én Eitingon tudatta Freuddal
tervét, miszerint Berlinben egy pszichoanalitikus rendelőintézetet
alapítana. Az 1920 februárjában megnyílt poliklinika a Berlieni Pszicho-
analitikai Intézet csírasejtje lett, amelyben megteremtődött a pro-
fesszionális analitikus-, sőt pszichoterapeuta-képzés ősmoddellje. A
„kiképző-” és „kontrollanalízis” – előadások és szemináriumok mellett
– egy forma szerinti curriculum tartóoszlopaivá vált, ahonnan sza-
kosodott pszichoterapeuták kerültek ki. Az analitikusok szerveződése
egyre inkább szakmai szövetségként határozta meg önmagát, nem
pedig tudományos egyesületként, melyként a freudi iskola egykor mű-
ködését kezdte.

A fejlődés talán nem vett volna ilyen irányt, ha az 1919/20-as évek-
ben a berlini pszichoanalitikus katedráért tett fáradozásokat siker koro-
názta volna. A berlini egyesület szóban forgó fogalmazványa² a poli-
klinika létrejöttének idejében íródott. Az írás már említi a poliklinikát,
de ugyanakkor a priori nem elegendőnek minősíti: „az orvostanhall-
gatók pszichoanalitikus képzéséhez szélesebb bázisra” van szükség. Itt
újra felismerhető az analitikusképzés egyetemre való beköltözésének
víziója. Csak amikor a Freud közreműködő érdeklődésével is kísért
kezdeményezés az orvostudományi kar tiltakozásán megbukott, akkor
tért Abraham és Eitingon a pszichoanalitikus szakképzés kizárólagosan
egyesületi alapon történő megvalósításának útjára.

Ma már nehéz eldönteni, hogy Freud 1919 márciusában Budapest
számára felhozott érveinek volt-e szerepe a nem sokkal később

² Vö.: Brigitte Kaderas: Karl Abrahams Bemühungen um einen Lehrauftrag für
Psychoanalyse an der Friedrich-Wilhelms-Universität. In: *Jahrbuch für
Universitätsgeschichte*. Band 1, 1998.

keletkezett berlini fogalmazványban. Egyértelmű utalásokat nem tudunk felfedezni. Mindemellett a fogalmazványban a pszichoanalízis nemcsak az idegorvosi, hanem az általános orvosi gyakorlat számára való jelentősége hasonlóan hangsúlyos, mint Freudnál. Freudhoz hasonlóan Abraham és szerzőtársai is Amerikára hivatkoznak, ahol a pszichoanalízis akadémiai oktatása már megvalósult, ezenkívül utalnak még Zürichre, Leydenre és Limára – valamint Ferenczi rövid életű budapesti professzori címére.

1919-ben Budapesten, csakúgy, mint 1920-ban Berlinben a freudiánusok megpróbálták a társadalmi átalakulásból hasznot húzni. Közép-Európában akkoriban a pszichoanalízis és a szocializmus viszonyát a kettő között fennálló természetadta affinitás jellemezte, amennyiben mindkét mozgalom egy nagyjából fiatalokra épülő, társadalmi és életreformot sürgető szubkultúrában vert gyökeret. Szövetségük az akadémiai-orvosi „establishment” ellenében nem tudott érvényre jutni. Ez a szövetség a hatvanas években egy második kiadásban jelentkezett, ismét egy fiatalokból álló mozgalom talaján. De időközben nemcsak a szocializmus mutálódott államszocializmussá, a pszichoanalízis is elvesztette forradalmi lendületét.

Freud 1919-es állásfoglalásában a régi elán abban a megjegyzésben csúcspontot ér el, hogy a pszichoanalízis jelentősége messze túlmutat az orvostudományon. Mindenekelőtt ez volt az az aspektus, amely a három oldalas írást politikummá és nekünk, nem orvostanhallgatóknak érdekessé tette. Az a gyanúm, hogy az *Argument* szerkesztői éppolyan kevésbé voltak tisztában azzal, mint mi, olvasók, hogy a szöveg éppen ezen a ponton röviddel a megjelenése után el is avult. A Berlini Intézet alapítása óta a pszichoanalízis egyre inkább feladta messze ható társadalom- és szellemtudományi igényeit, és terapeutikus szakmává alakult. Képviselői ötven évvel később nem sokat tudtak kezdeni az akkori diákgeneráció tájékozódási késztetéseivel. Az, hogy Freudnak a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról szóló szövegét távolság nélkül és aktualizálóan olvastuk, anakronizmusnak mutatkozott.

Freud 1919-es szövege egy egészen más nézőpontból is jelentős. Áthagyományozódásának sajátosságai miatt a fordítás problematikájának természetes kísérleti példájául szolgál.

A többlépcsős folyamatnak, melynek eredményeképp a *Gesammelte Werke* kiegészítő kötetében megjelent nem autentikus német változat

létrejött, valamennyi szereplője – Ferenczi mellett Anna Freud és James Strachey, Lytton Stachey, az eminens Freud-kiadó testvére* – kétségtelenül képzett szakember és gyakorlott fordító volt, akik munkájukat úgy végezték, ahogy az emberileg lehetséges. Mégis – a Freud eredeti szövege és az általuk kézen-közön létrehozott szöveg között a különbség óriási. Ez kevésbé a résztvevők felkészületlenségén múlik, sokkal inkább magának a fordítási műveletnek a problematikuságán.

Tulajdonképpen hibák az 1987-ben nyomott szövegben alig akadnak; csak kettőt találtam. Az ilyen egyes hibák másodlagosak, mert elszigeteltek. Elsődleges a szöveg stilisztikai megragadásának mindent átható problémája. Egészen más dolog a saját magunk által gondoltakat szavakba önteni, mint egy másik ember verbalizált gondolatait. Gondolataink megfogalmazása során szavainkat a mondanivalóra tekintettel folyton válogatjuk, változtatjuk, feszítjük és élezzük. A saját fogalmazás pregnánsága egy utánfogalmazó idegen számára elérhetetlen, mert az a tartalomban soha nem lesz oly módon biztos, és nem rendelkezik szabadon afölött.

Ennek leginkább szembeötlő következménye az, hogy a fordítások szokás szerint terjedelmesebbek az eredeti szövegnél. Nem azért, mert például a német körülményesebben fogalmaz, mint az angol: a hosszabbodás az ellenkező irányba is bekövetkezik. A fordító számára az egyik legnagyobb kihívást a saját nyelv sűrítési lehetőségeinek felismerése és kiaknázása jelenti. Esetünkben a probléma hatványozódott, és három állomáson keresztül oda vezetett, hogy Freud szövegének hossza egyharmadával megnőtt: az eredeti szöveg hozzávetőlegesen 5900, a háromszorosan fordított változat mintegy 7900 karaktert számlál.** A hosszabbodás létrejöttét mondatról mondatra olvasva kell figyelemmel követnünk. Ízelítőképpen itt csak két részletet kínálok.

* Az angol fordítást Bálint Mihály vetette egybe a magyar szöveggel. (Szöke György: Egy magyar nyelvű Freud-írás és környéke. *Thalassa* 2004/2: 128-130.) (A *ford.*)

** A Ferenczi Sándor fordításában megjelent magyar nyelvű szöveg 5300 karakterből áll. (A *ford.*)

Első részlet

Freud (1919)

1. Der Analytiker kann nur befriedigt sein, wenn der Universitätsunterricht die Analyse aufnimmt, aber er kann die Universität ohne Schaden entbehren. Die theoretische Unterweisung, die er braucht, findet er in der Literatur und in noch eindringlicher[er] Weise in den Sitzungen der psychoanalytischen Vereine, ferner im persönlichen Umgang mit älteren und erfahrenen Vereinsmitgliedern. Praktische Erfahrungen gewinnt er, außer durch Selbstanalyse, in der Behandlung von Krankheitsfällen, die er unter der Leitung und Überwachung eines anerkannten Analytikers ausführt.*

Kiegészítő kötet 1987

1. Soweit es die Psychoanalyse betrifft, wird ihre Aufnahme in den akademischen Lehrplan von jedem Analytiker positiv gewertet werden. Das soll aber nicht heißen, daß der Analytiker in irgendeiner Weise von der Universität abhängig ist. Im Gegenteil: er erwirbt seine theoretischen Kenntnisse aus dem Studium der analytischen Literatur und vertieft sie in den wissenschaftlichen Sitzungen der psychoanalytischen Vereinigungen im Gedankenaustausch mit ihren Mitgliedern. Er erlernt die praktische Handhabung der analytischen Technik zum Teil in der Analyse der eigenen Person, zum anderen Teil in der Analyse von Patienten unter der Kontrolle erfahrener Kollegen.

* Az analitikusnak csak elégtételére szolgálna, ha az egyetemi oktatás a psychoanalysis felvonná körébe, de ő maga az egyetemet nélkülözheti, a nélkül, hogy kárát vallaná. A theorikus útmutatást, a melyre szüksége van, megtalálja az irodalomban és még behatóbban a psychoanalytikai egyesületek ülésein, továbbá régibb és tapasztalt egyesületi tagokkal való személyes érintkezésben. Gyakorlati tapasztalatokat önanalysisén kívüli esetek kezelésével nyerhet, elismert psychoanalytikus vezetése és felügyelete mellett.

Második részlet

Freud (1919)

2. Eine psychoanalytische Vorlesung müsste diesem Anspruch genügen. Sie würde in ihrem einleitenden Teil, ehe sie auf die eigentliche Analyse eingeht, die Beziehungen zwischen Körperlichem und Seelischem, die Grundlagen jeder Psychotherapie, die Suggestion in allen ihren Formen, ausführlich behandeln müssen und den Nachweis führen, dass die Psychotherapie ihren krönenden Abschluss in der Psychoanalyse findet. Die psychoanalytische Vorlesung ist wie nichts anderes dazu berufen, eine wirkliche »Psychologie für Mediziner« zu lehren.*

Kiegészítő kötet (1987)

2. Hier ist der Punkt, wo die Psychoanalyse der Ausbildung zu Hilfe kommen kann, denn eine Reihe von psychoanalytischen Vorlesungen an dieser Stelle wäre imstande, dem Mediziner zu bieten, was er braucht. Ich stelle mir vor, dass die Kenntnis der Psychoanalyse selbst durch einen Kurs eingeleitet werden sollte, der die detaillierten Beziehungen zwischen Soma und Psyche zum Thema hat, d. h. die Beziehungen, die jeder Psychotherapie zugrunde liegen. Nach der Beschreibung der verschiedenen Suggestionismethoden käme dann die Beschreibung der Psychoanalyse als der am weitesten und am tiefsten gehenden der psychologischen Methoden, gleichzeitig der Methode, die am geeignetsten ist, den Studenten der Medizin in die Kenntnis der Psychologie einzuführen.

* Psychoanalytikai előadás meg tud felelni e követelménynek. Bevezető részében, mielőtt a tulajdonképeni psychoanalysisről szólna, részletesen kellene tárgyalnia a minden psychotherapia alapját képező vonatkozásokat a testi és lelki élet között, a suggestiót minden formájában és rá kellene vezetnie arra, hogy a psychotherapia betetőző befejezését a psychoanalysisban nyerte el. A psychoanalysis minden más rendszernél inkább hivatott arra, hogy orvostanhallgatóknak való lélektant tanítson.

A két szövegváltozat egybevetése minden további nélkül megmutatja, hogy az utoljára Anna Freud nevével jegyzett változatban Freud okfejtésének tartalma ugyan nagyjából felismerhető, érvelésének ductusa azonban nem. Az eredeti szöveg fordítássá való alakulása a dagály és az apály folyamatához hasonlatos. Mintha többször is átmásolnánk egy videófilmet, és az alakok kontúrja egyre elmosódottabbá válnék. Sok szó kering a cél körül, amit azelőtt a kevés elért; stilisztikai üresjárat pregnánság helyett.

Végezetül megismétlem: egy általános és általánosan elkerülhetetlen problémáról van szó, amely esetünkben a körülmények kedvező vagy kedvezőtlen volta miatt különösen kirívóan jelentkezik. Nem szakmabeli olvasók számára az írásról, illetve fordításról szóló lecke, amit Freud a pszichoanalízis egyetemi oktatásáról szóló szövege kínál, talán érdekesebb is lehet, mint maga a tudománytörténeti tanítás. A lecke annál is inkább tanulságos, mert egyrészt elsőrangú fordítókkal van dolgunk, másrészt egy olyan kiváló stilsztáival, mint az Freud volt.

Friedrich Melinda fordítása

E számunk szerzői

Erős Ferenc, pszichológus, egyetemi tanár, MTA Pszichológiai Kutatóintézete, és PTE, Pszichológiai Doktori Iskola. E-mail: erosf@mtapi.hu

Michael Schröter, (Berlin), szociológus, pszichoanalízis-történész, a *Luzifer-Amor* szerkesztője. E-mail: mi.schroeter@t-online.de

Hárs György Péter, irodalomtörténész, esztéta, a Pannon Egyetem, a Wesley János Lelkészképző Főiskola és az Eötvös József Főiskola tanára. E-mail: harsgyp@gmail.com

Pléh Csaba, akadémikus, egyetemi tanár, BME Kognitív Tudományi Tanszéke. E-mail: pleh@cogsci.bme.hu

B U D A P E S T I K Ö N Y V S Z E M L E

BUKISZA

KRITIKAI ÍRÁSOK

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖRÉBŐL

LEVELEZÉS

BÍRÁLAT

PETE PÉTER – SZENTES TAMÁSRÓL

GYÓRFI TAMÁS – TÓTH GÁBOR ATTILÁRÓL

BOGNÁR BULCSU – NIKLAS LUHMANNRÓL

MAROSÁN BENCE – OLAY CSABÁRÓL

TOMSICS EMŐKE – BÁN ANDRÁSRÓL

PROBLÉMA

KOCSISZKY ÉVA – RÉGÉSZET ÉS KÉPZELŐERŐ

SALAT LEVENTE – MAGYAR–ROMÁN KAPCSOLATOK

SZEMLE

MI A PÁLYA?

RENDSZERVÁLTÓK

NŐK A TUDOMÁNYBAN

BIBLIOGRÁFIA

FONTOS KÖNYVEK

A BUKSZ ELSŐ HÚSZ ÉVÉNEK SZERZŐI

M E G J E L E N I K

2009. TÉL

N E G Y E D É V E N T E

MEGJELENT A BUKSZ 2009. TÉLI SZÁMA

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél;

e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon: 303-3440. További információ
a (06-80) 444-444-es telefonon.